

GEORGE E. MARCUS I MICHAEL M. J. FISCHER:

ANTROPOLOGIJA KAO KRITIKA KULTURE

Homo Absconditus, Naklada Breza, Zagreb, 2003.

U ovom se djelu, prvi put objavljenom 1986. godine u SAD-u, autori bave onom granom proučavanja čovjeka koja nam je danas poznata pod nazivom kulturna antropologija (cultural anthropology). Već nam samim podnaslovom knjige – Eksperimentalni trenutak u humanističkim znanostima – autori daju do znanja u kojem se smjeru kreću njihova promišljanja o kulturnoj antropologiji, što se uostalom može ustvrditi i za njihov cjelokupni dosadašnji znanstveni rad.

George E. Marcus (1946.) je profesor na Odjelu za antropologiju na sveučilištu Rice u Houstonu. Studirao je politologiju, ekonomiju i socijalnu antropologiju. Bio je aktivan i u brojnim drugim akademskim institucijama u Americi, te u raznovrsnim istraživačkim i izdavačkim pothvatima. Dobitnik je velikog broja nagrada za svoj rad. Osim ove knjige, koja je prevedena na više jezika, objavio je 1992. s Peterom Hallom *Live in Trust: the Fortunes of Dynastic Families in Late Twentieth Century America* (što se smatra nastavkom započete studije u ovoj knjizi kao „Work in progress“), dalje sam objavljuje: 1995. *Technoscientific Imaginaries: Conversations, Profiles, Memoirs* i *The Traffic in Culture: Refiguring Art and Anthropology*, 1999. *Paranoia Within Reason: a Casebook of Conspiracy as Explanation at Century's End*, a iste je godine i bio izdavač knjige *Critical Anthropology Now: Unexpected Connections, Shifting Constituencies, and Changing Agendas*. Objavio je i brojne, tematski vrlo raznolike članke antropologijske tematike.

Michael M. J. Fischer (1946.) profesor je antropologije i tehnologije na Massachusettskom institutu tehnologije, a predavao je i na Harvardskom sveučilištu. U novije se vrijeme bavi problematikom moderne znanosti i tehnologije. 1980. je objavio knjigu o Iranu pod naslovom *From Religious Dispute to Revolution*. Neko vrijeme se osobito bavio kulturom zemalja

s islamskom tradicijom. Objavio je i velik broj rasprava u uglednim publikacijama.

Kulturna antropologija se etablirala ponajprije u Francuskoj i Engleskoj, da bi svoj daljnji razvoj i ugled stekla u SAD-u. Ona svoju empirijsku podlogu nalazi ponajviše u etnografiji, dok se teorijski oslanja na klasične socijalne teorije 19. i 20. stoljeća.

Određujući kulturnu antropologiju kao društvenu znanost autori u njoj pronalaze iste probleme u kojima su se u ovom našem postmodernom društvu, s obzirom na klasične društvene koncepcije 19. i 20. stoljeća, našle sve društvene znanosti. Te probleme u kulturnoj antropologiji (kao i ostalim društvenim znanostima), a koji se pojavljuju s našom društvenom zbiljom koja se tako vrtoglavo mijenja, autori formuliraju u nazivu „kriza prikazivanja“. Danas se više nego ikad postavlja pitanje zauzimanja adekvatnog stava prema predmetu vlastitog istraživanja. Autori potrebu ovog pitanja dokazuju više nego uspješno i to ne samo na osnovi vlastitih, originalnih zaključaka već upravo većim dijelom se oslanjajući na povijesni pregled raznih koncepcija unutar antropologije i njenih vanjskih društvenih utjecaja. Tako ova knjiga dobrim dijelom služi i kao jedna kritička povijest kulturne antropologije u kojoj se analizira rad nekih od najutjecajnijih antropologa u povijesti (E. Tylor, J. Frazer, B. Malinovski i dr.). Iako ovdje nisu zastupljena sva velika imena antropologije, izabrani uzorci nam, s obzirom na način na koji su obrađeni, zorno prikazuju razvoj i s njim novootkrivene izazove kulturne antropologije u cjelini.

Kroz takav povijesni pregled, koji seže sve do suvremene antropologije, autori žele pokazati kako je sada svaki pojedini projekt antropologijskog istraživanja i pisanja potencijalni ek-

speriment. Da bismo ovaj termin razumjeli u kontekstu u kojem ga koriste autori ne smijemo mu pristupati po modelu prirodnih znanosti već ga treba uzeti kao naziv za, kako oni sami kažu, angažirani provokativni ton u suvremenim sagledavanjima antropologijske tradicije. Smisao upotrebe baš tog termina autori daju svojim stavom da antropologija nije tek besmisleni skup egzotičnih podataka, već da to kulturno bogatstvo služi i za samopropitivanje i vlastiti razvoj. Očita je postala važnost ne samo proučavanja drugih kultura već i svoje vlastite, i to na način razvijanja svijesti o tome da smo samo jedan od uzoraka različitih kultura. Osim što ćemo tako bolje razumjeti sebe, moći ćemo kvalitetnije tumačiti i druge kulture, a time i prepoznavati i, što je još važnije, priznavati pojedinosti u kojima bi se na njih trebali ugledati. Takvim pristupom se antropologija nameće i kao kritika kulture i to pogotovo kao kritika vlastite kulture.

Kritika kulture je ovdje shvaćena višeznačno što se onda odnosi i na njenu primjenu koja ima raspon od prikupljanja etnografskih podataka namijenjenih upravnoj politici i interesima društvene reforme, preko upozoravanja javnosti na određene društvene probleme, pa nadalje.

U ovoj analizi se naznačuju dvije tradicije kritike kulture, u novijoj povijesti prisutne kao opći društveni utjecaji koji se ispoljavaju ne samo u humanističkim i društvenim znanostima već i u literaturi. Prva je tradicija filozofska i ima učinak demistifikacije. Ona počinje kao kritika uma, a završava kao kritika ideologije. Predstavljaju je veberovska, marksovsko, freudovska i ničeanska kritika kulture, a u novije doba i semiotika gdje se ističe rad R. Barthesa. Druga je tradicija izravnija, pa je tako i naizgled empiristički nastrojenija. Bavi se analizom društvenih institucija i kulturnih oblika i obrazaca svakodnevnog života, te problemima raspolaganja moću, bogatstvom, statusom itd. Taj pristup je formuliran ekonomskim, političkim i religijskim terminima, ima romantičarsku pozadinu, a oslanja se na pojam zajednice koja se u modernom životu gubi.

Autori smatraju da obje ove kritike treba uključiti u kritiku kulture, s time da posebnu pažnju treba obratiti na dvije stvari: kao prvo, kritičar mora imati na umu svoju vlastitu poziciju u

odnosu na društvo za koje daje tumačenja, što znači da se od njega traži samokritičnost u pogledu izvora njegovih vlastitih ideja i argumenata, te kao drugo, kritičar mora biti u stanju ponuditi alternative uvjetima koje kritizira. No u tim alternativama nema mjesta apstraktnim principima koji nude utopijska rješenja tipa interkulturalnosti, povratka u bolju prošlost ili odlaska u svijetliju budućnost. Rješenja moraju biti provediva odmah i moraju biti prilagođena upravo društvu kojem se nude. Autori smatraju da se baš u etnografskom upoznavanju vlastite sredine mogu istražiti mogućnosti koje stoje strogo unutar uvjeta života koji se prikazuje, a na osnovu kojih onda kulturna antropologija u svojoj kritici može ponuditi i odgovarajuću alternativu.

U svom tom inzistiranju na senzibilnosti za pojedinačne kulture (s čim se osobno slažem) ostala su zanemarena pitanja o ljudskom rodu kao takvom, što je Hotimir Burger u svom govoru ovoj knjizi dobro primijetio. Naime, to što su razne opće društvene ideje u dosadašnjoj povijesti nadvladane ne znači da društvo u cjelini sa svim svojim različitostima ne može biti predmetom proučavanja i da u svojoj cjelini ne može biti podložno kritici. Čovjek kao opći pojam je upravo ono čime se bavi filozofska antropologija, koja je, iako su u knjizi kratke analize određenih filozofskih razmišljanja prisutne, ipak zbog ovakvog pristupa zapostavljena, a koja mora imati značajno mjesto i u kulturnoj antropologiji ako ova želi biti relevantna.

No, kad već nije tako, treba pažnju usmjeriti u drugom pravcu. Ova je knjiga odličan prikaz kulturne antropologije i njenih mogućnosti i kao takva je vrlo informativno i nadasve inspirativno štivo, a i možda nam baš ovdje to odsustvo razmatranja o univerzalijama može pomoći da nam bar naša pitanja o njima budu malo bogatija.

Zdravko Popović